

Remissvar

Kulturdepartementet
Enheten för medier och film
103 33 STOCKHOLM

Box 160 16, 250 16 Helsingborg
info@frantzwagner.org
www.frantzwagner.org
Org: 802476-8452

Yttrande över betänkandet **Ansvar och oberoende – public service i oroliga tider (SOU 2024:34)**

Frantzwagner Sällskapet – Sinti Kettanepa (Sällskapet) är en organisation vars verksamhet centreras till frågor som rör den nationella minoriteten romer och då närmare bestämt den enda grupp inom minoriteten romer som har en dokumenterad existens i Sverige sedan åtminstone 1600-talet — de resande, som tidvis även benämns resandefolket samt resanderomer.

Huvudsakligt fokus för vår verksamhet är forskning på och kunskapsspridning om de resandes historia och nutid, kultur och språkliga varietet av romani chib samt rättighetsfrågor. Våra företrädare och anslutna har under den senaste tioårsperioden deltagit i vissa av PS-bolagens dialoger och produktioner. Härigenom har vi erfarenheter av PS-bolagens arbete med produktioner som rör minoriteten romer och romani chib. Vårt yttrande fokuserar huvudsakligen på de områden kretsar kring nationella minoriteter och nationella minoritetsspråk och är således ställt ut ett minoritets- eller minoritetsspråkstälares perspektiv.

Sällskapetets utgångspunkt

Ett oberoende public service är en fråga som berör hela landets befolkning och därmed de resande, som del av den nationella minoriteten romer och talare av den varietet av romani chib som heter svensk romani. Vårt yttrande har dock ett särskilt fokus på de minoritetsrättsliga kärnområdena kultur och språk samt utgångspunkt i ett rättighetsbärandeperspektiv. Vid millenieskiftet erkände svenska staten våra fem nationella minoriteter och fem nationella minoritetsspråk och ratificerade i samband med detta två internationella konventioner (Betänkandet sid 232-233). Bland de villkor staten ställde för att kunna erkännas som nationell minoritet eller nationellt nationella minoritetsspråk var en historisk närvaro i Sverige före 1900-talet. Sedan minoritetserkännandet trätt i kraft har svenska staten en rad förpliktelser gentemot de nationella minoriteterna och de nationella minoritetsspråk en att leva upp till. Detta såväl utifrån nämnda internationella konventioner som nationell lagstiftning. Public service-bolagens (PS-bolagen) produktioner är en del av statens främjande de nationella minoriteterna och nationella de nationella minoritetsspråk en.

8.4.5 Folkbildningsuppdraget

Vår uppfattning är att folkbildning är ett fundament i vårt demokratiska samhälle och avgörande för en sunt fungerande demokrati. Konsekvenserna av en försvagning av medie- och informationskunnigheten (MIK) hos befolkningen befarar vi leder till en försvagning av demokratin alternativt leder till en demokrati som bygger på exempelvis fördomar mot vissa folkgrupper, trosinriktningar eller liknande. I synnerhet de nationella minoriteterna löper risk att drabbas till följd av låg MIK, som vi menar riskera till ökad polarisering och starkare antidemokratiska strömningar i samhället.

Folkbildningsuppdraget anser vi bör förstärkas när det kommer till att sprida kunskap om våra minoriteters historia och roller i det historiskt svenska samhällsliv.

Vår bedömning är dock att UR är gravt underfinansierade i förhållande till sitt uppdrag och föreslår en markant ökad finansiering.

8.4.7 Speglingsuppdraget

Att programutbudet ”ska spegla förhållanden i landet och hela befolkningen” ser vi som något som även behöver implementeras i produktioner som rör minoriteten romer och romani chib.

Produktioner har inte speglat förhållandena i fråga om romska grupper och varieteter av romani chib på ett tillräckligt tydligt och relevant sätt. Då närmare bestämt har man förbisett att skapa produktioner som speglar gruppernas storlek, behov och önskemål samt plats i det svenska samhället historiskt och idag.

Vi menar att PS-bolagens utbud som rör minoriteten romer och romani chib i hög grad produceras utifrån ett perspektiv som betraktar minoriteten och romanitalarna som en relativt homogen och i förhållande till det svenska exotisk och förhållandevis nyinvandrad grupp. Detta återspeglas i att PS-bolagens generella satsningar är mer relevanta för de romska individer och talare av romani-varieteter som endast har funnits i Sverige under relativt kort tid.

Samtidigt får den del av minoriteten som har levt i landet sedan århundraden och som sannolikt också är den till antalet individer största romska gruppen, förhållandevis lite utrymme i PS-bolagens samlade utbud. Detta innebär krasst att de som rättighetsbärare får rättigheter förbisedda. Dessutom förminskas och förvrids minoritetens roll i Sveriges historia genom sådana perspektiv, som inte minst även osynliggör minoritetens bidrag till samhället historiskt och idag. Att betrakta minoriteten som en grupp främlingar är dock ett mycket gammalt och vanligt förekommande fenomen i Sverige. Det är i flera avseende också djupt problematiskt eftersom exotifiering bidrar till att

cementera negativa föreställningar om minoriteten. Konsekvensen är att det skapar grogrund för antiziganism istället för att motverka detta.

I minoriteten romer inräknas förvisso även relativt nyinvandrade romska individer, grupper och varieteter av romani chib trots avsaknad på historiska band med Sverige. Mediala satsningar med fokus på denna del av minoriteten och någon av de nytilkomna varieteterna av romani chib är förstås lovvärda och sannolikt skapade i all välmening. PS-bolagen verkar dock konsekvent bortse från det faktum att erkännandet av våra minoriteter och nationella minoritetsspråk i grunden bygger på och är villkorat av en historisk existens i Sverige. I de resandes och den svenska romanins uppfylls detta kriterium genom en dokumenterad förekomst i landet sedan århundraden. Syftet med minoritetserkännandet är således att de resande och svensk romani ska existera även i framtiden.

Vi föreslår att PS-bolagen inrättar särskilda funktioner för att säkerställa spegling, relevans och kvalitet i produktioner som rör minoriteten romer och romani chib.

8.4.8 Stärkt kvalitet i utbudet på de nationella de nationella minoritetsspråk en och teckenspråk

Vår uppfattning är att man inom PS-bolagen överlag tillämpar ett top-down-perspektiv i produktioner på romani chib. Vissa dialoger med rättighetsbärarna, som också är målgrupp förs, men därefter tar PS-bolagen interna beslut kring vilka produktioner och varieteter av romani chib man ska prioritera. Vår erfarenhet är att urvalsprocesser sker utan målgruppens delaktighet, vilket betyder att urvalet sker utifrån ett majoritetsperspektiv istället för ur ett minoritetsspråksperspektiv, dvs. ur rättighetsbärarnas perspektiv. Som i ett led att möta målgruppens eller rättighetsbärarnas behov och önskemål samt att ta hänsyn till språkliga och kulturella aspekter behöver PS-bolagen på ett tydligt sätt säkra rättighetsbärarnas perspektiv.

Vår erfarenhet är att PS-bolagen inte kopplar sitt främjande uppdrag till de historiska aspekterna som ligger till grund för deras nationella minoritetsspråksuppdrag. Produktionerna som genomförs medför i stort sett uteslutande på varieteter av romani chib som är relativt nya språkliga fenomen i den svenska kontexten.

Som tidigare nämnts bygger minoritetserkännandet på att de nationella minoriteterna och de nationella minoritetsspråken har historisk en närvaro före 1900-talet i landet. Således är detta juridiska grundkriterium avgörande i sammanhanget. Emellertid har samtliga varieteter av romani chib, oavsett hur länge de har talats i landet, kommit räknas som nationella minoritetsspråk. Detta har förstås haft goda konsekvenser för de talare som först har invandrat till Sverige under såväl andra hälften av 1900-talet som under 2000-talet. Sedan minoritetserkännandet har vi med förundran återkommande kunnat se är att såväl myndigheter som PS-bolagen i praktiken och på ett

påtagligt sätt prioriterar dessa nytilkomna romani-varieteter högre än den svenska romani som har talats i Sverige i sedan i vart fall 1600-talet. Med andra ord den romani-varietet som har influerats av och influerat det svenska språket.

I den absoluta majoriteten av PS-bolagens sändningar på romani chib, såsom SVT:s och SR:s nyhetssändningar, talas varieteter av romani chib som är oförståelig för talare av svensk romani, som är rättighetsbärare. När inga motsvariga satsningar görs på svensk romani blir följden att man i produktionerna har förfelat syftet att främja ett nationella minoritetsspråk med historisk koppling till den svenska kontexten.

Ett av huvudsyftena med minoritetserkännandet är att bevara och främja de nationella minoritetsspråken som är en historisk del av Sverige. Om PS-bolagen prioriterar andra varieteter av romani chib framför den varietet som faktiskt talas i Sverige i historiskt och idag, vore syftet med det nationella minoritetsspråksarbetet förfelat.

Svensk romanins status som en hotad varietet, är en som följd av en mörk historia med kränkningar och övergrepp mot dess talare. PS-bolagens prioriteringar riskerar att istället för att främja svensk romani bidra till att påskynda språkdöd. Förlusten av ett nationella minoritetsspråk som har talats och utvecklats i landet sedan århundraden vore synnerligen beklaglig och inte minst juridiskt sett besvärligt. I sådant fall skulle det nämligen visa sig att Sverige har misslyckats med att uppfylla själva syftet med minoritetserkännandet.

Dessutom skulle en förlust av svensk romani på grund av nedprioritering visa att Sverige inte bryr sig om minoriteten romers språkliga och kulturella verklighet på ett erforderligt sätt.

Satsningar som centreras till ett fåtal varieteter av romani chib, varav flera endast har talats i Sverige sedan några decennier, kan på intet sätt anses uppfylla kravet på relevans i PS-bolagens utbud. Inte minst då det inte speglar den romanitalande befolkningen i landet.

Större flexibilitet för bolagen att välja plattform bidrar till ökad synlighet för utbudet

Vi ställer oss positiva till att PS-bolagens ges en ökad teknikneutralitet. Vi menar att PS-bolagens måste ges ökade möjligheter till flexibilitet för att tillgängliggöra sitt fulla utbud via andra plattformar än ordinarie tablåsändningar, inte minst på nationella minoritetsspråk . Sveriges befolkning tenderar i allt högre utsträckning att föra en livsstil som i allt lägre utsträckning är kompatibel med PS-bolagens ordinarie sändningstider. Oavsett om det gäller PS-bolagens allmänna utbud eller program som särskilt riktas mot de nationella minoriteterna och då i synnerhet program

på nationella minoritetsspråk. Vi välkomnar en ökad och bredare tillgänglighet av PS-bolagens utbud via digitala plattformar. Individen ges först genom detta oinskränkta möjligheter till att ta del av PS-bolagens fulla utbud vid den tidpunkt han eller hon finner lämpligt. När det kommer till de ekonomiska konsekvenserna ställer vi oss dock undrande till hur man menar att PS-bolagen ska nå upp till de föreslagna målen när PS-bolagen själva påpekar att resurserna som krävs är otillräckliga för att uppnå målen.

Teknikneutraliteten ser Sällskapet som ett viktigt led i statens främjande av de nationella minoritetsspråken. Just tillgängligheten är en av de viktigaste och mest avgörande aspekterna för det nationella minoritetsspråkliga programutbudets målgrupp. Inte minst rör detta URs generella utbildningsuppdrag som även innefattar program om de minoriteterna och de nationella minoritetsspråk en, som vi menar inte lyfts tillräckligt i utredningen.

Fokus på kvalitet i språkutbudet

Vi ställer oss positiva till förslaget att PS-bolagens samlade utbud på de nationella minoritetsspråken i framtiden inte understiger 2025 års nivå. Dock menar vi samtidigt att 2025 års nivå är mycket blygsam i förhållande till rättighetsbärarnas generella behov och efterfrågan. Exempelvis producerade UR för första gången någonsin en serie av tjugo TV-program på svensk romani år 2015. Därefter har UR producerat ett sjutotal program som riktar sig mot barn och unga. Trots en historiskt sett total avsaknad av produktioner för TV och radio på svensk romani kan det ingalunda förbises att de genomförda satsningarna trots allt är ytterst marginella och utifrån ett språkfrämjande och språkbevarande perspektiv oväsentliga. Därav emotser vi en markant ökning av såväl utbud som sändningstid, vilket gäller de nationella minoritetsspråken generellt. Vidare menar vi att kvalitén på språkliga satsningar uppnås genom att synliggöra de nationella minoritetsspråken utifrån deras varieteters och dess talares respektive förutsättningar och kulturer. Programutbudet får inte inskränkas till att enbart bestå av produktioner som begränsas till att dubba redan producerade program eller till att producera ett program på ett viss varietet av ett nationella minoritetsspråk. Produktioner måste även omfatta minoritetsspråkstalarnas kultur och historia på ett sådant sätt att personer tillhörande de nationella minoriteterna skall kunna ta del av program om sina respektive kulturer eller sin respektive historia och att dessa program skall vara producerade på respektive nationella minoritetsspråk .

Dialogen med de nationella minoriteterna

På sidan 238 i utredningen står att det liksom tidigare skall vara PS-bolagens sak att avgöra hur dialogen mellan respektive bolag och de nationella minoriteterna utformas. Enligt vår uppfattning är detta ett korrekt sätt att hantera frågan. Det viktigaste är dock inte hur dialogen utformas utan att den blir bra och korrekt på ett sådant sätt att de nationella minoriteterna får komma till tals på ett adekvat sätt.

Därutöver måste frågan om de nationella minoriteternas inflytande beaktas i ljuset av PS-bolagens oberoende och opartiskhet. I den mån en produktion inte håller måttet eller ger en skev eller opartisk bild av en fråga, en individ, en minoritet, en grupp inom minoriteten, ett nationella minoritetsspråk eller någon av språklig varietet, måste det gå att föra en konstruktiv och kvalitativ dialog mellan rättighetsbärarna och PS-bolagen om detta. I många fall kan en anmälan Granskningsnämnden för radio och TV vara tillräcklig om exempelvis ett TV-program inte håller måttet. Beträffande de nationella minoriteterna finns dock ett konstant problem med okunskap och fördomar som har sin grund bl.a. i bristande undervisning i skolan och brister i den allmänna nyhetsrapporteringen. PS-bolagens personal kan således inte förväntas ha samma nivå av allmänbildning och förkunskaper på detta område som beträffande andra områden. Därför kan de nationella minoriteternas civilsamhällesaktörer - såväl organisationer som individer - ha en viktig roll att spela genom att bidra med kunskaper, uppslag och synpunkter. Dessa dialoger måste dock vara noga planerade och reglerade så att PS-bolagens oberoende och opartiskhet inte påverkas negativt.

Ekonomiska förutsättningar

Vår uppfattning är att den stegvisa och i ljuset av senare års generella kostnadsökningar ringa är budgetökningen är illavarslande. I synnerhet URs budget måste anses vara otillräcklig för bolagets uppdrag. Folkbildning är fundamental och avgörande för en sund demokratis existens. Konsekvenserna av en otillräcklig budget på området som rör bildning riskerar att leda till begränsningar för produktionernas omfattning och kvalitet. Vi menar att detta i förlängningen leder till en försvagning av medie- och informationskunnigheten hos befolkningen, vilket vi befarar leder till en försvagning av demokratin och skapar grogrund för odemokratiska intressen. Med anledning av ovan föreslår Sällskapet att URs resurser ökas.

Helsingborg den 12 september 2024

Jon Pettersson
Ordförande